

Г.В. Бурдуланюк

**УКРАЇНСЬКЕ МУЗИЧНЕ ЖИТТЯ ПРИКАРПАТТЯ ДРУГОЇ
ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ**

Музичне життя Прикарпаття другої половини ХІХ – початку ХХ століть є недостатньо вивченою проблемою вітчизняної історичної науки.

У радянський період в узагальнюючих працях з історії української музики [12; 22], публікаціях, присвячених історії музичного життя Галичини [19] та окремим діячам української музичної культури [14; 16; 17; 20;

26; 31; 33], знайшли своє відображення лише окремі аспекти досліджуваної проблеми.

В означеній проблематиці відчутних успіхів досягли у своїх дослідженнях сучасні українські вчені [23; 28; 29; 32; 35]. Окремі аспекти обраної теми висвітлюються в працях дослідників української діаспори [11; 18; 21; 30]. Однак порушена тема ще не знайшла цілісного розкриття у сучасній вітчизняній історіографії.

Метою статті є висвітлення розвитку українського музичного життя на Прикарпатті в другій половині XIX – на початку XX століть.

Початок розвою професійної музики на Прикарпатті припадає на першу половину XIX століття, що пояснюється пробудженням національної свідомості галицьких українців. Музична культура Прикарпаття зазнала тоді певного впливу австрійських композиторів Л.Бетховена, Й.Гайдна й В.Моцарта. У ті роки син останнього Франц Ксавер Моцарт деякий час викладав музику в Бурштині, а пізніше заснував у Львові й протягом певного періоду очолював музичне товариство св. Цецілії, хор та інститут співу. Він написав ряд симфоній, вокально-симфонічних, камерно-інструментальних і вокальних творів [19, с.9].

Водночас слід відмітити й ту обставину, що у зв'язку з посиленням культурних взаємин між українськими землями в музичне життя Прикарпаття, починаючи з кінця XIX століття, все ширше проникають твори наддніпрянських композиторів М.Лисенка, С.Гулака-Артемовського, П.Ніщинського та інших. Вони сприяють засвоєнню демократичних художньо-естетичних принципів у музиці. Та все ж вирішальну роль у розвитку музичного життя краю відіграв основоположник української національної музичної школи М.Лисенко. Він упродовж усього життя підтримував дружні зв'язки з О.Барвінським, В.Шухевичем (вихідцем із Городенківщини), І.Франком, О.Нижанківським та з багатьма іншими галицькими композиторами, вченими й громадськими діячами. Особливо плідними були довголітні творчі взаємини композитора з І.Франком. Їх знайомство, що відбулося в Києві в 1885 році, переросло в багаторічну дружбу. Знаючи про авторитет І.Франка серед галицької інтелігенції, М.Лисенко просив його вплинути на молодих галицьких композиторів для того, щоб звернути їх увагу на необхідність глибокого вивчення народної пісні й кращих зразків зарубіжної класики. Він підкреслював в одному з листів, що "вони сердешні, і ходять голуб'ята по стежці звуків, поезії, шукань та не там, співають, та не своїм голосом... Нема у Вас реальної школи, без неї і в музиці і в поезії Ви до віку будете не самими собою" [24, с.155].

Під час перебування І.Франка в Києві в 1885 році М.Лисенко записав від нього кілька народних галицьких пісень, зокрема два варіанти

пісні “Про Довбуша”, “Ой, там за горою та й за кременною”, “Пливе качур по Дунаю”, “Жалі, мої жалі” та “Бескиде зелений”. Пізніше він їх помістив в одному із збірників українських пісень. М.Лисенко знайомив жителів Надвірнянщини з галицькими піснями й потім, вміщував їх майже в усіх збірниках українських народних пісень, які видавав у кінці ХІХ – на початку ХХ століть. А сьомий збірник народних пісень, виданий композитором у 1911 році, складався в основному з пісень Покуття [17, с.149, 162]. З галицьких коломийок композитор склав окрему хорову в’язанку “Коло гаю походжаю” [27, с.125].

У досліджуваний період на Прикарпатті, як і в усій Галичині, з кожним роком стають популярнішими музичні твори М.Лисенка, вони проникають у широкі народні маси. Твори композитора входили до репертуару всіх хорових колективів, що діяли в той час. Особливо активними їх пропагандистами були хорові товариства “Боян”, які в кінці ХІХ – на початку ХХ століть створили в ряді міст краю.

Для визначення прогресивної ролі, яку відіграла музика М.Лисенка в культурному житті Прикарпаття, знаменним є її тісний взаємозв’язок із популяризацією революційної поезії Т.Шевченка. Слід підкреслити, що музична шевченкіана композитора нараховує майже 90 творів [25, с.121]. Серед жителів Прикарпаття популярними були також композиції М.Лисенка на слова Лесі Українки, І.Франка, М.Вороного, О.Олеся, В.Самійленка та інших поетів. У революційні дні 1905 р. М.Лисенко у ряді хорових творів відтворив настрій революційної героїки. Серед них на перше місце слід, безумовно, поставити хор “Вічний революціонер” на слова І.Франка, що був написаний поетом, як відомо, під час перебування в коломийській тюрмі [14, с.98-99]. Популярність, якою користувався М.Лисенко та його твори серед населення Галичини, знайшла своє яскраве вираження в 1903 р., коли тут урочисто відзначалось 35-річчя творчої діяльності композитора. Тоді М.Лисенко отримав запрошення приїхати в Галичину на ювілейне свято. На початку грудня 1903 р. громадськість краю з піднесенням вітала видатного композитора. Зворушливою була зустріч М.Лисенка у Львові. Там його зустріла делегація ювілейного комітету на чолі з В.Шухевичем. Пізніше відбувся ряд зустрічей та святкових концертів. 9 грудня 1903 р. М.Лисенко виїхав зі Львова до Чернівців. По дорозі він відвідав Станіслав і Коломию. На Прикарпатті, як і всюди, його щиро вітали місцеві культурно-освітні товариства й селянські хори. Вони підносили йому вітальні адреси й вироби гуцульських народних майстрів [7]. Для жителів краю це була важлива подія, що переросла у всенародне свято єднання галицьких і наддніпрянських українців.

Слід відмітити, що відвідання М.Лисенком Галичини мало значний вплив на розвиток музичного мистецтва в краї. Ця подія значно піднесла авторитет української пісні й музики серед усіх верств галицької громадськості. Саме під впливом М.Лисенка в Галичині почалося систематичне збирання й наукове дослідження українського музичного фольклору.

У 1903 році у Львові було організовано “Союз співацьких і музичних товариств”, а при ньому – Вищий музичний інститут імені М.Лисенка. Влітку 1907 р. “Союз співацьких і музичних товариств” перейменували в “Музичне товариство імені М.Лисенка”.

Восени 1912 р. до Галичини надійшла сумна звістка про смерть М.Лисенка. Музичні й культурно-освітні організації краю вислали на похорон окрему делегацію, до складу якої увійшли В.Шухевич, О.Нижанківський, С.Людкевич, М.Волошин і Ф.Колесса, та надіслали десятки телеграм співчуття [9]. Похорон видатного композитора став такою ж маніфестацією культурного єднання українських земель, як і все його життя й творчість.

На Наддніпрянській Україні талановитими продовжувачами творчих заповітів М.Лисенка були композитори молодшого покоління, зокрема К.Стеценко, М.Леонтович, Я.Степовий та інші. В досліджуваний період їх твори також включаються до репертуарів хорових колективів і стають популярними на Прикарпатті.

Тісні зв'язки з Галичиною налагодив, зокрема, К.Стеценко. У час політичної реакції після поразки першої російської революції він пише такі популярні твори, як кантата “Єднаймося” на слова І.Франка і “Шевченкові” на слова поетеси з Прикарпаття К.Малицької [31, с.20]. Ці твори в 1910 році були видані у Львові. Тут побачили світ також інші музичні твори композитора – “Прометей”, “Сон”, “Сійтеся квіти”, “Хмари” тощо. Зразком робітничої тематики в українській музиці початку ХХ століття є твір К.Стеценка “У долині село лежить” на слова І.Франка [26, с.15].

У досліджуваний період з'являються також обробки народних пісень композитора М.Леонтовича, що стають популярними на Прикарпатті. Серед них відомі, зокрема, народна пісня з Галичини “Ішов козак через ліс” та “За городом качки пливуть”. Остання вийшла у світ у видавництві “Львівського бояна”.

Значний внесок у зміцнення музичних зв'язків Галичини з Наддніпрянською Україною вніс і Г.Хоткевич, який має певний доробок і в царині музичної культури. Перебуваючи в Галичині, зокрема на Прикарпатті, проявив себе і як співак та музикант. Він очолив тут музичне товариство “Митуса” та об'їхав з лекціями про народну музику й концертами всю Галичину й Буковину, чаруючи слухачів своїм співом і грою на бандурі.

Лише 1906 р. протягом трьох місяців дав 83 концерти, під час яких виконував українські думи, чумацькі та козацькі пісні [1, арк.2, 4]. Його концерти проходили на високому мистецькому рівні й користувалися великою популярністю в слухачів краю. Особливою втіхою для них була його високомистецька гра на бандурі. Галицький композитор С.Людкевич справедливо відзначав, що Г.Хоткевич “підніс гру на бандурі до своєрідного артизму... та добув з неї чимало зовсім нових незвісних ефектів і нюансів, про які ніхто би й не думав... Вже тепер бандура в руках Хоткевича є незрівнянна до акомпаніяменту народних пісень” [10, с.109]. У 1909 р. Г.Хоткевич видав у Львові спеціальний підручник гри на бандурі. Популяризація в Галичині, зокрема на Прикарпатті, кобзарського мистецтва, народних пісень і музичних інструментів Наддніпрянщини є безперечною заслугою Г.Хоткевича. Крім того, перебуваючи в нашому краї, він написав обробки 12 галицьких пісень, цикл новорічних пісень “Маланка”, в’язанку лемківських пісень, пастуші пісні та “Гуцульську сюїту” [1, арк.27].

Свідченням розвитку музичної культури Прикарпаття в досліджуваний період є творчість ряду галицьких композиторів, зокрема тих, які тут народились або мали тісні зв’язки з нашим краєм.

Уродженцем покутського села Белелуя на Снятинщині був відомий композитор, музикознавець і фольклорист Порфирій Бажанський. Його творча діяльність розпочалася в 60-х роках ХІХ ст. Митець створив ряд симфонічних обробок коломийок, які відзначаються яскравістю колориту й ґрунтовним знанням особливостей народного музикування. П.Бажанський був першим галицьким композитором, який створив опери “Параня”, “Олеся”, “Марійка – татарська бранка”. У творчому доробку композитора є також оперети “Олекса Довбуш”, “Біла циганка”, “Весілля”, “Сузанна”, “Сирітка” та інші. Він упорядкував 4100 народних мелодій, підготував збірник народних пісень у семи томах, зібрав 250 колядок, писав власні церковні хори. П.Бажанський опублікував також праці “Руська народна тематична і музикальна ритміка”, “Малоруський музикальний тон”, “Малоруська народна мелодика”, “Русько-народна опера”. У цих творах він показав себе вдумливим теоретиком української музичної культури [29, с.180].

У досліджуваний період тісні зв’язки з Прикарпаттям підтримував і композитор Денис Січинський, який тривалий час проживав у Станіславі, а також перебував у Коломиї та в селах Вікторові, Микитинцях, Радчі й Угорниках. Вагомою є, зокрема, музична шевченкіана митця. Він написав на слова Т.Шевченка такі твори, як “У гаю, гаю...”, “Лічу в неволі”, “І золотій й дорогої”, “Минули літа”, “По діброві вітер вие”, “Якби ви знали, паничі” [33, с.12-15]. У творчому доробку Д.Січинського є ряд музичних

творів на слова І.Франка, Лесі Українки, Б.Грінченка, М.Вороного, Л.Глібова, В.Александрова та інших поетів [4; 5]. Він написав опери “Будка” й “Роксолана”, численні фортепіанні мініатюри та обробки народних пісень [35, с.237]. Загалом творча спадщина Д.Січинського охоплює понад 100 творів різних жанрів [23, с.82].

У кінці XIX – на початку XX ст. Д.Січинський проводив також активну музично-громадську діяльність. Він був організатором і учасником концертів, диригував хорами. В 1891 р. взяв участь у заснуванні у Львові хорового товариства “Боян”, а згодом допомагав організовувати такі товариства в Коломиї, Станіславі та Снятині.

На початку XX ст. активно включився в музичне життя Галичини уродженець прикарпатського міста Долини композитор Ярослав Лопатинський. Під впливом революційних подій 1905 р. у Східній Україні він пише хор “Вставай, Україно”, сповнений глибокої віри в незламність і творчі сили народу. В доробку композитора є також опери “Еней на мандрівці” за “Енеїдою” І.Котляревського, “Оксана”, “Казка скель”, дитяча опера “Зірка щастя”, музика до комедії “Свекруха”, ряд солоспівів та романсів на слова українських поетів, зокрема Т.Шевченка, Ю.Федьковича, Лесі Українки, П.Грабовського, А.Кримського, О.Олеся, В.Самійленка, Я.Щоголіва тощо [3].

Наприкінці досліджуваного періоду на території краю народилися композитори Ярослав Барнич, Борис Кудрик, Анатолій Кос-Анатольський, Роман Сімович, активна творча діяльність яких розвинулась у пізніший період.

На Прикарпатті у цей час були дуже популярними й виконувалися на багатьох концертах також твори західноукраїнських композиторів Анатолія Вахнянина, Сидора Воробкевича, Віктора Матюка, Остапа Нижанківського, Генріха Топольницького, Йосипа Кишакевича, Станіслава Людкевича, Ярослава Ярославенка (Вінцковського) та інших.

Справжнє духовне піднесення серед жителів Прикарпаття викликали музичні подорожі української молоді у вільний від навчання час із користю для себе й людей. Адже, з одного боку, молодь краще пізнавала свій край, а з іншого, – мала можливість зустрічатися з народом, вивчати його характер і світогляд, заохочувати його до освіти, заснування читалень, театральних і музичних гуртків. Перша така подорож відбулася в серпні 1883 р. Мандрівники тоді вирушили зі Львова в напрямі Станіслава, а звідти – до розвалин Скиту Манявського. Сюди прибували з околиць люди, а місцеві музиканти звеселяли присутніх співами й танцями. Увечері свято зустрічі продовжувалося у приміщенні місцевого приходу. Промови, пісні, веселі забави – все це ріднило людей і будило їх національну

свідомість. З Маняви самодіяльні артисти через Ямну, Дору, Ділятин і Ланчин попрямували до Коломиї, де на концерт, що пройшов із великим успіхом, з'їхалось близько 500 гостей [28, с.188].

Друга подорож української молоді в серпні 1884 р. була значно численнішою. Її маршрут пролягав околицями Підгір'я з Дрогобича до Коломиї. Тоді відбулися концерти в Бубнищі, Болехові, Гошеві, Калуші, Станіславі, Ділятині, Микуличині, Жаб'ї. Іван Франко, який брав участь у подорожі, звертався до людей з привітаннями й доповідями, після чого відбувались виступи хору мандрівників, у репертуарі якого були пісні “Мир вам, браття”, “Не згасайте, яснії зорі”, “Ой по горі по високій”, “Ще не вмерла Україна” тощо.

Особливо плідною була зупинка мандрівників у Станіславі, де тоді проходив загальний збір Українського педагогічного товариства. Численний з'їзд інтелігенції, багато молоді – все це створювало в місті святкову атмосферу. На свято до Станіслава завітав український композитор з Одеси Петро Ніщинський, який перед тим протягом тижня перебував у Львові. Автор популярної хорової пісні “Закувала та сива зозуля” був вражений побаченням. Він відзначав, що “музика і танець нашої “коломийки”, котрі він перший раз в життю чув і бачив, безконечно йому сподобались і, відїжджаючи, закупив композиції коломийки, щоб прекрасну тую музику і той танець зробити популярним в Одесі” [35, с.137]. У 1885 р. відбулася третя подорож української молоді з Тернополя на Буковину. Тоді вони з успіхом виступали в селі Нижневі на Тлумаччині в місцевій читальні, яка була однією з кращих у Галичині.

У 1888 р. українська молодь з товариства “Академічне братство” влаштувала мандрівку на Гуцульщину. Як і раніше, в містах і селах, зокрема в Станіславі, Коломиї, Печеніжині, Рунгурах, Стопчатові, Косові, Криворівні, Жаб'ї, куди прибували мандрівники, відбувались концерти, вечорниці з промовами, музикою, піснями й танцями [2, арк.52].

У 1890 р. у Коломиї, Снятині та Городенці відбулися концерти хорової “дванадцятки” артистів-аматорів під керуванням В.Садовського [35, с.139].

В 1911–1913 рр. організацією мандрівних концертів у Галичині зайнялося хорове товариство “Бандурист” зі Львова під керуванням М.Волошина та П.Артимовича. У виступах брали участь композитор С.Людкевич як акомпаніатор, цитрист Є.Купчинський, співаки О.Парахоняк із Прикарпаття, М.Микиша з Києва, скрипаль О.Пежанський [28, с.194]. Концерти цього колективу проходили з великим успіхом на високому мистецькому рівні.

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. на Прикарпатті, як і в усій Галичині, з'явилися нові громадсько-культурні організації й товариства,

які були покликані закласти міцні підвалини для подальшого розвитку української музичної культури. Це стосується, зокрема, музично-хорових товариств “Боян”. У 1891 р. було засновано товариство “Львівський боян”, поштовхом до створення якого стали згадувані вище артистичні подорожі галицької молоді. За задумом його засновників А.Вахнянина, П.Бажанського, В.Шухевича, Д.Січинського та інших метою нового хорового товариства мала стати організація концертів, утримання музичної школи, створення бібліотеки музичної літератури й пропаганда в Галичині пісенно-хорового мистецтва. Згодом за прикладом “Львівського бояна” такі ж товариства виникли й на Прикарпатті.

У 1895 р. розпочав свою діяльність “Коломийський боян”, до заснування якого в значній мірі спричинився композитор Д.Січинський. Його керівниками були Тит Заячківський та Клим Кульчицький, а диригентом Теодозій Курп’як. Цей хоровий колектив у перші роки свого існування брав активну участь у концертах, присвячених Т.Шевченку й іншим діячам української культури. Особливо запам’яталися публіці соло диригента Т.Курп’яка та гра на фортепіано Б.Савчинської й М.Форжевської [35, с.194].

Влітку 1896 р. розпочав свою діяльність “Станіславівський боян”. Його засновниками були Р.Зарицький, І.Біликовський, Р.Якубович та Д.Січинський. Цим колективом також влаштовувались концерти на честь українських поетів і вечори з танцями. Крім того, при ньому діяли драматичний гурток і музична школа та нотна бібліотека [8, с.113-116]. З часом хор “Станіславівського бояна” став одним із найкращих хорів Галичини, якому надсилали свої твори композитори М.Лисенко, С.Воробкевич, В.Матюк, Й.Кишакевич, О.Нижанківський. Деякі з них були почесними членами цього хорового товариства. З лютого 1901 р. хором диригував Д.Січинський. Разом із Р.Якубовичем він 15 вересня 1902 р. заснував першу в Галичині українську музичну школу, яка згодом перетворилася на філію Львівського музичного інституту імені М.Лисенка.

Починаючи з 1902 р., “Станіславівський боян” розпочав свою видавничу діяльність і випустив у світ 22 музичні збірники, де були опубліковані твори М.Вербицького, С.Воробкевича, М.Лисенка, Й.Кишакевича, О.Нижанківського, Д.Січинського та інших композиторів [35, с.200].

Перший період у діяльності “Станіславівського бояна” до початку Першої світової війни був найбільш плідним у його історії. Після смерті в 1909 р. Д.Січинського диригентами хору були В.Безкоровайний та І.Смолинський.

Слід відмітити й ту обставину, що окремі діячі “Станіславівського бояна” зарекомендували себе і як композитори. Так, у творчому доробку

І.Біликовського є ряд хороших творів на слова Т.Шевченка, зокрема, “Гамалія”, “Думи мої”, “Сонце заходить”, а В.Безкоровайний – автор хороших творів “Квітчастий луг”, “Під весну”, “Соловейковий спів”, “Піду в садок”, “Лагідні ночі” і “Реве гуде негодонька”. На основі гуцульських народних пісень він створив композиції для цитри та перші скрипкові твори “Українські думки” й обробку пісні “Козаченьку, куди йдеш?” [15, с.62-63].

Частина українських співаків зі Снятина, що раніше належали до польського музичного товариства й хору “Сокола”, наприкінці 1901 р. створили українське хорове товариство “Снятинський боян” [28, с.186]. У наступні роки цей хоровий колектив із великим успіхом виступав не лише в Снятині, але й у навколишніх містах і селах.

До розвитку музичної культури на Прикарпатті значною мірою спричинилось і товариство “Просвіта”. При багатьох його організаціях в краї діяли хорові колективи, які організовували концерти на честь Т.Шевченка, І.Франка, М.Шашкевича та інших діячів культури.

У досліджуваній період активно діяли, зокрема, хорові колективи в Печеніжині, Балинцях, Ковалівці, Турці, Воскресінцях, Мишині на Коломийщині, Нижньому Березові, Стопчатові та Космачі на Косівщині, в Микитинцях, Угорниках, Ямниці коло Станіслава, Підгірках, Войнилові біля Калуша тощо [28, с.184-186].

Як бачимо, українська музична культура Прикарпаття другої половини ХІХ – початку ХХ ст. має значні здобутки, що стали міцними підвалинами для її розвитку в пізніші часи. Водночас є очевидним, що ця наукова проблема далеко не вичерпана, залишається актуальною й вимагає подальшої наукової розробки.

1. Центральний державний історичний архів України у Львові, ф.309, оп.1, спр.2232.
2. Там само, ф.362, оп.1, спр.48.
3. Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаника НАН України. Відділ рукописів, ф.163, спр.73.
4. Там само, ф.169, спр.5, папка 1.
5. Там само, спр.29, п.1.
6. Там само, ф.171, спр.47, п.2.
7. Діло. – 1903. – І (14) грудня.
8. Ілюстративний музичний календар на рік звичайний 1905. – Львів, 1905.
9. Рада. – Київ, 1912. – 28 жовтня.
10. Світ. – Львів, 1906. – №7.
11. Альманах Станіславівської землі. – Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 1975. – Т.І. – 959 с.; Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1985. – Т.ІІ. – 900 с.
12. Архімович Л., Каришева Т., Шеффер Т., Шреер-Ткаченко О. Нариси з історії української музики. – Ч.1. – К.: Мистецтво, 1964. – 309 с.
13. Білинська М. 100-річчя Я. Ярославенка // Музика. – 1980. – №3. – С.31-32.
14. Булат Т. Микола Лисенко. – К.: Музична Україна, 1976. – 106 с.
15. Бурдуланюк В. Історія культури Прикарпаття. Короткий нарис. – Івано-Франківськ, 1997. – 95 с.

16. Ваташук Г. Музична спадщина Я. Лопатинського // Пам'ятники України. – 1982. – №1. – С.49-50.
17. Василенко З. Фольклористична діяльність М.В.Лисенка. – К.: Наукова думка, 1972. – 185 с.
18. Городенщина. Історико-мемуарний збірник. – Нью-Йорк–Торонто–Вінніпег, 1978. – 871 с.
19. Загайкевич М. Музичне життя Західної України II половини XIX століття. – К.: Видавництво АН УРСР, 1960. – 190 с.
20. Загайкевич М. С.П.Людкевич. Нарис про життя і творчість. – К. – 1967. – 154 с.
21. Коломия й Коломийщина. Збірник споминів і статей про недавнє минуле. – Філадельфія, 1988. – 459 с.
22. Історія української дожовтневої музики. – К.: Музична Україна, 1969. – 587 с.
23. Кондратюк К. Портрети видатних українських митців XIX – початку XX століть. – Львів: Студії, 1995. – 123 с.
24. Лисенко М.В. Листи. – К.: Мистецтво, 1964. – 533 с.
25. Лисенко О., М.В.Лисенко. Спогади сина. – К.: Мистецтво, 1966. – 361 с.
26. Лісецький С. Кирило Стеценко. – К.: Музична Україна, 1974. – 47 с.
27. Микола Лисенко – борець за народність і реалізм в мистецтві. – К.: Наукова думка, 1965. – 221 с.
28. Музика Галичини. Musica Galiciana. – Т.ІІ. – Львів: Сполом, 1999. – 277 с.
29. Михальчишин Я. З музикою крізь життя. – Львів: Каменярь, 1992. – 231 с.
30. Над Прутом у лузі. Коломия в спогадах. – Торонто, 1961. – 431 с.
31. Пархоменко Л. Кирило Григорович Стеценко. – К.: Музична Україна, 1973. – 264 с.
32. Погребенник Ф. Наша дума, наша пісня. – К.: Музична Україна, 1991. – 207 с.
33. Січинський Денис. – Львів: Каменярь, 1966. – 58 с.
34. Українське музикознавство. Вип.5. – К.: Музична Україна, 1969. – 258 с.
35. Черепанин М. Музична культура Галичини (друга половина XIX – перша половина XX століття). К.: Вежа, 1997. – 324 с.

The article highlights the musical life of Precarpathia of the end of the XIX – the beginning of the XX centuries. It analyses the works by P. Bazhansky, D. Sichynsky, Y. Lopatynsky and other Precarpathian composers. The ties of M. Lysenko and other composers with Precarpathia are investigated. The role of choral society "Boyan" and musical trips of Ukrainian youth in the cultural development of the residents of our parts are illustrated.